

*Tako prihranila bi križev ti pot
cenzura ljubezniva.*

*Da vsaj bi na gori, ko pridigal si,
oznanjal drugačne ideje!
Saj bil si nadarjen — zatorej bi bil
pri miru pustil farizeje!*

*Menjalce, bankirje si z bičem podil,
očistiti hotel si tempelj.
Ti zanesenjak! — zdaj na križu visiš
nam vsem v preteč eksempel.*

PREKLETA ZEMLJA

IVAN POTRČ

Sredi petdesetih let je zazevala vrzel v življenju Johana Lenarta, mlinarja in gruntarja na Ilovnatem vrhu. Vse se mu je že godilo, tudi baba mu je že pobegnila — na svoj grunt, ki ga je dobila za doto; na grunt, ki je bil po neki nenapisani pravici bolj njen kot njegov, čeprav je ženitovanjsko pismo prisojalo obema enake dele. Da bi pa pobegnila in se ne bi vrnila, da bi mlinar živel več kot teden, štirinajst dni brez nje, »matere«, kot tokrat, ne, táka se mu še ni pletla.

Včeraj si ga je privoščil celó stari Karba: »Tak, zdaj si s a m gospodariš?«

Oba sta zrla preko sosedovega slivja in jablan, kakor da se živo brigata, kako bo z letino. Karbov »sam« je bil skrita kača, ki je zašumotala pod listjem, da se je mlinar zdrznil. Naslonil se je na ograjo, zapotegnil obraz v vsakdanje gube in zmignil:

»E, gospodarimo, gospodarimo. Če bo le kaj rasti!«

Karbove oči so vtrepnile: »A, ona, je še zgoraj?« Počakal je in pokimal: »Oranja je precej.«

»Ko pa ni človeka, da bi se zanesel nanj. Zorala bo in posadila. Da je le odšla! Davi sem poslal Frančka s kobilom, da ji zvlači.«

»Z vozom?« — »Z vozom.«

»He!« Karba se je nasmehnil in pomežiknil.

Naj je Lenart še tako dobro poznal soseda in njegovo hibo, tole večno vtrepnanje in pomežikovanje, tokrat ga je tlačilo in

žgalo. Dobro bi bilo, da bi se domislil pametne pretveze in se pobral. Ali ročka pijače, ki mu jo je pritrosil stari Karba in ga silil ž njo — še sam ga je vprašal po tej kislici! — ga je zadrževala. Táki so ljudje, je presojal globoko v sebi, da ne bi sosed česa opazil: dá ti pijače, se ti približa in toži: »Oranja je precej!« — potlej te pa pije! Johan Lenàrt je vedel, da bi moral nekaj storiti. Zagnati ročko v te vtrepajoče oči, ali mu pa vsaj povedati eno, dve in oditi. Tako bi napravil vsak. Vendar mlinar tega ne bi in ni zmogel. Ko je minil prvi teden, se je še dušil, da je ne pozna več, ko je minil drugi, se je zaklinjal, da ne pojde nikoli več po njo, — v tretjem pa se je nekaj prevesilo v njem. — Danes se mu je Karba čudovito približal. Kazalo je, da mu bo pomagal in ga izpeljal na suho. Sam bo začel, da je prav, ker je odšla, da dela zgoraj; no, istih misli bo kot on, Lenàrt! Sanjal je, da se bosta začela meniti, kdaj se bo odpe-ljal po njo in Lenàrt mu bo namignil, da še jutri. Tako bi bilo lepega dne vse samo po sebi rešeno in nihče se ne bi več spotikal nad minulo in pozabljeno nevšečnostjo.

»Žito mi bo steklo. Grem!« Obračal se je in pogledoval obupano proti mlinu, ki bi ga odrešil sosedu.

»Že?«

»Sam sem.« Komaj mu je beseda ušla, že se je zavedel, káko je bleknil. Okrenil se je in se zagledal vprašujoče v sosedu. Ta je že dovolj izmozgal iz njega. Vtaknil si je ročko v pod-pázduho in pričel prav tako vsakdanje kot prej Lenàrt:

»Sam melješ. A, Frančeka si poslal ponjo.«

»Prazno gre.« Mlinar je prisluhnul. »Ja, ja!« je še malce postal, da je nekaj zinil. »Srečno.«

Skakal je preko jarkov in preketo dobro čutil na zaprašnem hrbtu, kako se režijo za njim Karbove žabje oči: Pred dnevi si se še zaklinjal, da naj le ostane baba, kamor jo je odnesel vrag; da si bil samo enkrat in samo enkrat tako preprast, da si šel po njo, da ne boš šel v drugo nikoli več; da ti — skratka — ni nič več za babo; da si mimo »vsega tega«, — danes, danes pa si počvekal temu prekletemu penzijonistu, ki bi bil prav pohleven kočar, če ne bi dobival za svoje železničarsko lenarjenje penzije — vsak vrag že živi danes od penzije! — počvekal si mu, da si poslal kobilu in sina po babo, in namignil si, da boš kanil v kratkem še sam za njim — po njo.

Razdvojen in z nekim čustvom potlačenosti je drežal ves popoldan po mlinu in hiši ter se zadiral nad otroci.

Micka ga je komaj prenašala: »Prekleta jaskanje!«

»Kaj?« je vzkipeł. »Ti boš mene, meni...«

»Samo delamo vam naj!« mu je vrgla in se mu potegnla izpred oči.

Pognal je čevelj za njo, ali ona se je že pobrala. Kakor da otroci nalašč izrabljajo te trenutke, ko je ves neurejen sam s sabo, da ga preraščajo.

Preko ceste, proti Karbovi koči pa ni več silil. Vodo na jezu je zmešal šele ponoči, da ne bi zadel na soseda, da ga ne bi znova razdražilo njegovo posmihanje.

»Prekleti! Kaj ga briga?!« je sklenil nazadnje. »Penzijonist, ki še svoji babi dinarja ni dal, ko mu je hodila tri postaje daleč garat na polje, da jo je nazadnje lakota pobrala! Kajžar!«

Premetaval se je po postelji — sosednja je bila prazna. Da bi se vsaj kak otrok vlegel tja! Na priliko Milika, najmlajša, ki se je največ slinila okoli njega. Njej je prinašal sladkorčke in žemljice iz mesta. Drugi, ki so že prerasli te sladkarije, se niso več brigali zanj; vsak je delal in živel po svoje, kakor je hotela zemlja. Njegovo priganjanje jih je delalo kvečjemu trmaste. Tepenja pa se je že nekam naveličal. Tak, da bi se vsaj Milika vlegla k njemu! Na zadnji postelji je smrčkala z Ludvikom. Tako se ga izogibajo...

Okoli polnoči je nekdo klical hčer. Mickino šepetanje ga je dražilo. Vlekel je na ušesa. Ali slišal je samo toliko, da ga je delalo radovednega, zvedel pa ni ničesar. Prijemalo ga je, da bi odprl okno in nahrulil ponočnjaka, da bi celó ustrelil v zrak. Ali prevelikega kravala ni kazalo uganjati. Smešno bi bilo, režali bi se mu — slamnatemu vdovcu! Potihem se je jezil na ženo, ki ga onemogoča pred ljudmi in otroci; ali ta jeza je bila samo neko medlo čustvo neugodja, ki je prej iskalo usmiljenja pri ženi, kakor da bi se ji uprlo. Pri svojih letih in takim življenju ni in ni mogel več prenesti tega slinastega šepetanja in slivkanja. Vse se je upiralo v njem. Dramilo je neke zapoznele, že davno omrtvele čase, ki si jih v teh zavoženih dneh ne bi prav nič rad obujal. Ne samo, da se mu je dozdevala ta njegova hčer še nezrela, ali vse, kar je bilo v zvezi s »tem«, se mu je gabilo. Kakor da je prav tole umazalo njegovo življenje. Zdaj bodo še isto doživeli njegovi otroci! Ah, vse tole

je bilo preblatno, da bi pljunil na vse. Odtujevalo mu je otroke, jih blatilo, dá, celó sam ni upal pogledati hčeram več v oči. S fantom je drugačna; ta se zavleče drugam in tam slivka, da ga vsaj domači ne slišijo; ženska pa nima nikakega sramu. Misel, da je bil sam tako tepast, da je nekoč sam tako lačno slivkal za tem kruhom, ga je med vedno glasnejšim in drznejšim šepetanjem tlačila in kuhala.

Sédel je, poiskal vžigalnik in prižgal petrolejko. Zazrl se je preko luči po nepospravljeni izbi, da ne bi oni oné tam zunaj mislil, da njega preganja. Po klopeh, po peči in stolihi so ležale razmetane cunje in slečena obleka, na zabrojeni mizi neobrisane žlice in prazni skledi z ostanki solate in strjene koruzne kaše. Jezik se mu je lepil po ustih; nagnil je skledo s kisom in ga v dušku spil... Šepetanje zunaj je utihnilo. Micka je zaprla okno.

Lenárt je bil predramljen. Ura je bila eno. Ni se mu več dalo ležati. Odkreval je v mlin in napustil vodó.

Mlin je klopotal, on pa je sedel na deskah in cumal... Nekdaj, to je bilo že davno — takrat, ko se je njegovo življenje šele začenjalo —, je prav tako sedel na teh deskah, samo, da takrat ni cumal, takrat je mislil na njo, na njen grunt in na njene goldinarje... želel si je ženske, življenja in morda celó otrok... Edino na tole, da... da... da bo po vsem tem cumal, edino na tole ni mislil takrat. V cumanju se je zrcalila strašna zmota njegovega življenja: na vse je mislil, samo na cumanje je pozabil.

»Haha!« se je zakrohotal. »Cumam — in nimam ne babe ne grunta in ne denarja! Denarja? Otroci me vlečejo v dolgove; živega bi me radi odrli!«

Mislil je in ni mogel domisliti, kako se je narobe izprevrгло v njegovem življenju. Človek je mlad in misli vse tako rožasto — pozneje pa se izkaže, da se je zapil in da jemlje vse skupaj hudič! Dekle je postalo baba, otroci so prinesli zvrhano mero pokore, grunt pa še do nedavnega ni bil njegov. Živela je še babica, in v njeno gospodarstvo se ni dalo nič kaj vtikati; kvečemu, da sta včasi z ženo navila staro za kak goldinar, da sta dokupila hoste, prevzela stričevo in popravila »škripo«; da mu je ona, njegova žena, potlej znašala, da se tako ni nikoli ničesar pripravilo iz njegovega ter prenekokrat obljubljala

»škripi«, da jo bo s sekiro sesekala. Vendar je škripa še škripala.

No, predlanskim se jima je posrečilo, da sta spravila babico k sebi, da sta laže po svoje zagospodarila in prosteje zadihala. Lani so babica umrli!

Do sem je šlo še vse po neki normalni poti, čeprav se je malce zavleklo. Ali takrat, ko se mu je grunt približal docela, ko ni bilo več babice — se je pokazal šele pravi vrag! Baba se mu je skesala — nažrla se ga je — in lepega dne, ko je on zalival svojo žalost z vinom, jo je potegnila na »svoj grunt«, njemu pa je pustila nekaj otrok in »njegovo škripo«.

Ona gospodari na »svojem gruntu« — on pa cumlje v »svoji škripi«.

Naj so bila vsa dejstva še tako poenostavljena, naj se je Johan Lenart še tako klal in klal ž njimi, iz zagate ni zlezel.

Skobacal se je do kota, pobrodil po ajdovih luskinah in izvlekel slatinko. Podržal jo je proti luči. Do polovice se je še svetila. Nagnil jo je in požiral... požiral...

Žganje mu je ohladilo grlo in mu ubilo nepotrebna razmišljanja... Zleknil se je po vrečah in znova zacumal. Proti jutru je voda potekla; mlin se je ustavljal, vendar ni zbral toliko volje, da bi zaprl vodo.

Naj vzame vse skupaj vrag: škripo, njen grunt, njo in sploh vse...!

Prebudilo ga je Mickino klicanje:

»Hej! Kje ste?«

Slišal je, kako je zamrmrala: »Le kam jih je nesel vrag na tešče?« Napravil se je spečega.

»He! Voda je stekla!«

»Kaj je?« je zavpil in se dvignil.

»Voda vteka. Ne slišite? Vse jutro se vam že zaganjajo prazni kamni.«

»Naj se!« je zamahnil, se skopal in odšel zapirat vodé. Hčere ni pogledal. Da si le upa pred očetove oči, frklja, ko je ponoči onegavila!

Glavo je imel nekam medlo. Potikal se je po hiši. Stopil je v izbo. Obe postelji sta bili prazni. Zaloputnil je z vrati, zaklel in se pobral v hlev.

Tam se je znesel nad Lojzekom, ki se ni takoj zvlekel z ujdreča.

»Vstani! Na pašo!«

»Ja, ja!« je stokal otrok in še in še podremaval.

Ker se ni dvignil, mu je grozil z bičem in ga nazadnje nekajkrat mahnil. Otrok je divje zajavkal in se potlej vse jutro držal nekam užaljeno in trmasto. Izogibal se ga je v izzivajočih, velikih lokih. Kakor da bi se mu posmihal in režal.

Pri tem svojem brezplodnem potikanju okoli hiše je imel še to srečo, da je naletel na Micko, ko je vpila preko ceste sosedi:

»Danes jih pa nosi!«

»Stare ni!« je bleknila baba pritajeno.

Pobleдел je in se potegnil za vogal, da ga ne bi opazila soseda.

»Prekleta decal!« se je razburil. Zbral se je in stopil v kuhinjo.

»Ti!« je zarezal nad hčerjo.

»Kaj bi radi?« ga je nejevoljno pogledala.

»Ti!« Oči, ki jih je uprl v njo, je prenesel preko nje skozi okno na vrt. »Ti,« je zavil in znižal glas, »po tiste vreče pod stopnicami bo prišel Dornovčan. Zámet je na vagi. Drugi naj potrpijo! Ni vodé!«

Hči je pogrknila, potlej ga pa vprašala:

»Kam vas pa vleče? Krompir bomo sadili. A, ne?« Zazrla se je vanj.

»Kam me vleče?« jo je za trenutek divje premeril in skrčil pest, da ga je Micka plašno pogledala. Pa se je streznil. »Kam?« je vprašal vsakdanje in se izmotaval: »Pogledat, kako orjejo!«

»Orjejo?« se je začudila hči. Razumela ga je. Lenàrtu ni mogla prikriti nasmeha, ki ji je preblisknil obraz ter se nekje v ozadju zlil s Karbovim vtrepanjem. Požrl ga je. Frklja je bila prevelika, da bi jo pretepel, prepametna. Kričala bi in mu še nakopala večjega vruga na glavo. Napravil se je gluhega in se spravil iz kuhinje. Nikjer več ni našel obstanka. Ta kočá, kjer je zrasel, v kateri je že oblazil vsak kot, in ti njegovi otroci, ki so bili nekaj tako vsakdanje njegovega, vsi ti so ga spravljali v obup, v katerem ni poganjalo nobene bilke, da bi se zanjo obesil ter našel vsaj malo upanja, da je še vredno radi nečesa živeti.

Sključen vase je odhajal skozi kolarnico. Iz hleva so mukale krave za njim. »Naj se dere, vrag kravji!« je zgodel sam pri

sebi. Eno je gotovo vedel. Micka se gotovo sklanja skozi okno in kliče Karbovki: »Že gre po staro!«

Na hramu je Lojzek odrinil opeko in kukal za njim. Skrbeče ga je presojal, kam kani.

Oče je strmел v vodo, ki se je prelivala preko male splaví.

»Ali bo mlel?« Vode se je že nateklo poln jéz.

Potlej se je zazrl po Jurovem in Malekovem. Sosedje so vlačili vrste in sadili. Jurov hlapec je kričal nad bikom in ga tepeł.

Lenàrt se je potegnil za bezgov grm.

Otrok je počenil in se odmaknil od line. Obesil se je na tram in zaskrbljeno motril očeta. Nekaj ga je moralo tretí. Pri belem dnevu se je skrival. Nekaj časa je še buljil pod noge z rokami za predpasnikom, potlej pa preskočil splav in naglo izginjal za vrbačami.

Lojzeka je pogrelo. Pognal se je s hrama na gumno, v kolarnico in zavpil proti hiši:

»Micka, Micka! Ata jo vlečejo k Ploju! Skoči za njimi, da se ne bodo prej nažrli!«

»Česa?« se je prismejala sestra. »Ni treba hoditi za njimi. O č e so odšli po m a t e r !«

Sedel je na prag in se zakrohotal proti kravam, ki so silile na pašo. Zvedel je dovolj, ko je Micka namignila, da so odšli o č e po m a t e r. M a t i je bila očetova — m a m o so pa imeli otroci.

Božal je psa, ki se je lizal okoli njega, in ga odpel. Sultan se je vesel motal okrog njega. Na krave, ki so blejale vanj iz hleva, Lojzek ni več pomislil. — O č e so odšli po m a t e r !

Če ne bi Johan Lenàrt hodil po tej poti — za jezom, ob vrbačah, mimo hrasta, Kranjčevih, za Zatlarjevo bajto, ob zalesju, preko ribnikov — v norih letih voglarit in potlej v ogledе, če se ne bi vozil tod po nedeljskih popoldnevih zraven svoje žene in sredi kopice otrok z vržinko v ustih, in če ne bi vedel, da so ljudje po bajtah pripovedovali svojim otrokom, ko se je tako kazal v vsej svoji mlinarski in posestniški veličini, o njegovi bogatiji in da ima celó sina v latinskih šolah, ki bo pel novo mašo, če ne bi torej vsega tega delal in vedel — bi se mogoče tokrat ne vlekel za vrbačami kot rezan pes. Zadnja leta je šlo z Lenàrtom navzdol. Ni se tega opazalo samo na njem — njegova zapitost je bila le posledica propadanja vsega grunta

in vse družine, ki se je vezala z Lenàrtovim imenom. In naj je tudi vedel, da se po drugih gruntih prav tako podira, da »jaše vse skupaj hudič«, pri njem, Johanu Lenàrtu, se to ne bi smelo goditi! On je bil Johan Lenàrt, mlinar in gruntar, bil je grča. Dà, hotel je biti grča, prava kmečka grča, kakor so pisali po knjigah. Ali ironija njegovega grčarstva se je zrcalila prav v tem, da je hodil nekdaž za temi vrbačami z občutki, ki so bili popolnoma drugačni od zdanje pobitosti. Kdaj se je začelo vse tako nakazno obračati, v to se ni vtapljal. Vmes je bila žena, ki je zagospodarila po svoje, otroci, ki so gledali vsak po svoje, se je zapijal sam in izgubljal vajeti nad Lenàrtovim imenom.

Pod hrastom je postál. Pot za Kranjčevimi je peljala naravnost do zgornjega grunta. Bila je strahotno odprta, da bi vse Jurove babe vedele, če bi se le za troho pokazal, da gre po mater. Ali — če je že začel, ni kazalo več cincati. Stopil je nekaj korakov — in ker se mu je zdelo, da so se oči vsega brega uprle vanj —, se je sklonil nad potok in pobrodil z nogo po blatu. »Naj se motijo, da pregledujem potok. Ni čudno, da se ne bi zapažil, ko ne posekajo grmovja!« Lahko bi jo mahnil tudi po veliki cesti, onstran Kranjčevega hrama, lahko bi tudi zavil pred vso sosesko v Plojevo krčmo — če ne bi bila tam zanj še slabša. Mimo žlahte — sestre Zale, ki je imela penzionista, in Ploja, ki je bil oženjen z njeno sestrano, ga ni prav nič mikalo. Je imel starega Karba od včeraj dovolj! Za Ploja je bil povrhu še pretrezen; tak ni zahajal v delavnikih v krčme. Tista pijanost, ki se je je proti jutru nalezal, je že davno izpuhtela. Štorkljal je ob vodi in si želel samo eno: da bi čimprej dosegel zalesje. Po hosti bo varnejše! Preskočil je jarek pred Plojevo krčmo. Pisana ženska obleka, ki mu jo je ujel postrani pogled, ga je za trenutek zbegala. Ali ga je opazila Malika — njena žlahta? Ali odslej ga je zakrivalo zaraščeno grmovje od steze. K sreči je poganjalo nekaj listja, da je bil koliko tolikanj varen. Na gledanje onih kajžarjev, mimo katerih ga je še peljala pot, se je požvižgal. Te kočje so bile prenizke, da bi si belil glavo zaradi njih!

Po zalesju je počasi kopnelo vse, kar je bilo spojeno z žlahto, domačijo in Karbovim vtrepanjem. Po jasah se je začela prikazovati njena domačija. Vsakokrat, ko je zagledal rdečo opekasto streho, je skomiznil naspol glasen: »Eh!«, ki je močno nalikoval vzdihu.

(Se nadaljuje)

*Ljubim ženske in vino in divji ples čet
kockam po krčmah, v bitkah sem rad. —*

Sem vojak z barikad.

*Sem avstrijski vojak,
krvavim v Italiji pri Slavkovu pretakam svojo kri;
tisočkrat padam,
tisočkrat znova zrastem iz rdeče prsti —*

*Nisem vojak samo ene dežele,
vojak sem vsega sveta,
star sem kot zemlja, mojih let se prešteti ne dá,
tisočkrat sem moril, tisočkrat padel,
požigal vasi, onečlašal žené,
tisoč let maršev in krvi mi je noge utrudilo,
breme me sili v zemljó, krivda tlači me v prah —*

*Sem večni vojak,
na zemeljski obli klečim v solzah.*

PREKLETA ZEMLJA

IVAN POTRČ

Ko so zidali to hišo, je bil še fant. Nekaj za tem, ko so jo pokrili, je začel plesati okoli njenih oglov. Spomini, ki jih je dušil, so ga spravljali v slabo voljo.

Vedno jasneje je rasla pred njim živa postava njegove žene, kako bo prišla zravnana in z blatnimi rokami z dela ter ga nahrulila — ali se pa ne bo niti zmenila zanj.

»Mama, mama,« je začel gruliti proti grčastemu drevju, »ne bodi no taka! Saj vidiš, da tako ne gre! Že zaradi otrok ne.«

»Zaradi otrok?« se bo zaničujoče začudila, kakor da bi hotela reči: »Strpeti ne moreš, siromaček, strpeti!«

Proti takemu namigavanju je bil vselej brez moči; kajti tu je bila prav ona njegova slaba stran, zaradi katere ga je držala, zaradi katere je opletala ž njim, kakor je hotela. Bilo je namreč prekleto res, kar je povedala. Táka resnica mu je zaprla sapo.

»Eh, mama!« se je izmotaval. Otrokom, starejšim, je nerodno, ker se tako odprto prepirata. »Mama, tako ne smeš govoriti!« je poprosil. Hotel je namigniti in pokazati na deco, ali ni mogel, ker so stali okoli in bi opazili.

Potegnil se je skozi grmovje. Čez obraz ga je oplazila veja. Zaklel je in stopil na njeno.

Pred očmi se mu je razgrnila njena zemlja: njive in travniki v grabi, pašnik, gozd na desni — Lisičjak, spodnji koči, drevje, gorica, zidana hiša in zidani hlevi, potlej pa znova drevje in drevje in gozd in njive ... Ni precenjeval! Vse je ležalo v njem! Táko kot je začelo rasti izza lakotnih fantovskih časov, se pozneje razraščalo in se za čuda spojilo z vsem, kar je bilo v zvezi ž njo. Ona — to je bil njen grunt, njena šmarnica, njeno vino in njeno zadirčno gospodarjenje. »Njene zemlje« je bilo zdaleka več kot njegove okoli »njegove škripe«! Tako se je z lahkoto polastila gospodarjenja.

Zagledal jo je, kako je na njivi pod vrtom plužila. Dà, to je bila ona! Držala je za plug — glavo malce sklonjeno — v svoji pozi pravičnega gospodarja, ki se zaveda dolžnosti, ki mu jih je Bog naložil do družine. On, Johan Lenàrt, je preveč poznal svet, da bi se mu hotelo tako gorjansko držati. Videl je skozi. Predobro se je zavedal, kako leze vse nekam ter se je zviška smejal njenim otročarijam; prerasel jih je.

»Naj gospodari!«

Hotél jo je razumeti kot otroka, na priliko Lojzeka, ki se med pašo zadira nad kravami kot kaplar nad vojaki.

»Vsak ima svoje veselje, se nekje vesi! Naj ga ima še naša mama!«

Hotél se ji je približati s takim vse razumevajočim mirom. Ali noge so ga nekam prenašlo zanašale proti njej, da mu je začela plahneti še ona trohica odločnosti, ki se je izkazala v tem tvegastem trenutku kot slepo prepuščanje usodi, naj se zgodi, kar se hoče.

Tá ženska! Preveč ga je poznala do kosti, da bi se mogel le malo narediti pred njo!

Sam ni vedel, kdaj ga je zaneslo s poti. Zavil je za pšeničnim posevkom in mimo tepke, da se je ognil močvare in začel nergati nad posejano ozimino:

»Slabo poganja! Ni gnojeno! Ni mogla strpeti, da ne bi znova natrgala zemlje! Táko gospodarstvo!«

Pred letom je prevlačil njivo v travnik — ni rodila —, ona jo je zorala. Tako ga je uničevala — njega in vse, kar je bilo ž njim v zvezi! Kakor da bi ga hotela izbrisati s tega grunta! Zaskalelo ga je, da je vzdihnil in postál.

Ženin glas je prelomil rahlo šelestenje vročega pomladanskega jutra:

»Franček! Vrane! Napódi psa!«

Med Frančkovim klicanjem psa je zagledal, kako so se dvignile vrane nad njivo. Ena je zakrakala, zaplahutala mimo njega in sedla na najvišjo smreko, da se je pozibal vrh pod njo.

Teh nekaj trenutkov — ženin gospodovalni glas, Frančkov šuljenje psa, njena robata postava za plugom, težaki na njivi — tí kôčarji! — in zategnjeno vranje krakanje — je zmajalo Johana Lenárta.

Ko se je zbral in je prenehala bolečina v križu, ni bil več to, kar je hotel biti prej: Johan Lenárt — grča, kajti vsa tista težavna in zamotana hotenja so bila pokopana.

Zamahnil je z roko in se zavlekel ob hosti sproščen težke môre, ki ga je tlačila zadnje čase k tlom.

Malo še — pa bo zagledal sode, občutil kletno hladnočo in pil bo, pil . . . Da ga le ne bi iztaknili, preden si pogasi dušo!

Pri hiši ni našel žive duše. Poiskal je ključ na oleandru pred hišo in se zazrl mimogrede v globino vodnjaka. Betonirani in šestnajst metrov globoki vodnjak na dve vedri, ki sta se spuščali in dvigali hkrati, je bila njegova — Lenártova zamisel. Odkrušil je kamenček in ga spustil v globino; precenjeval je, koliko bi bilo vode. Votlo je čofnilo.

»Vode jim ne manjka,« se je potolažil; v sušnih dneh je pogosto usihala. Tale vodnjak je bil prvo njegovo véliko dejanje na njenem gruntu. Ko se je on ženil, so še vlečili za živino vodo iz mlake, za kuho so jo pa nosili in prevažali iz Vodančinega izvira. Stari Toplek je zadel na vodo poldrugi meter od kapi. Ali kopanje tega vodnjaka je prvič udarilo po njegovem grčarstvu ter ga pričelo razjedati. Sprva je sicer kazalo, da bo z globino vodnjaka rasel v babičinih očeh. Ko so zadeli po nekaj metrih na mokročo, je žila preskopo cmarila za Lenárta. Za trideset oralov zemlje, za dvanajst glav živine, za polne svinjake babičinih svinj, za hlapce in dekle na teh tridesetih oralih, je bilo tole cmarjenje toliko, kakor da bi pravil gluhemu dobro jutro! Šel je k babici, ki je štela goldinarje. »Da je premalo vode, misliš?« ga je babica nekam nezaupljivo vprašala in potožila: »Za ljudi bo dovolj, živina pa ima v mlaki vodo . . .« »Mati, ni govora, da bi ostali pri tej plitvini! Če že kopljemo, bomo izkopali jamo, da boste imeli vi in živina dovolj vode! Bi ne bil smrtni greh, bi nas ne kleli otroci, ako

prenehamo sredi dela? In pečino moramo prebiti! Voda nad njo vam bo usahnila s slabim vremenom.« Babica je postokala, da je ona nosila že od nekdaj vodo iz grape, pa je prav tako ostarela... in naštela znova goldinarje. Kopali so in prebili pečino. Takrat še ni nihče vedel, da si bo Kojčev Peter, ki je kopal vodnjak, izkopal v njem grob. Vrag ga je vlekel po vedro, ki se je odtrgalo z verige, in prebil si je lobanjo. Zgodilo se je nekaj zatem, ko je končal kopanje in ko se je Lenàrt rodila Hanika. Johan Lenàrt se je spominjal babičinega pogleda, ko mu je povedala, kaj se je zgodilo. »Brez nič ni nič!« se je izgovarjal in si pral grčasto vest. »Sem ga jaz silil, da je lezel po vedro?« V sušnih dneh, ko je voda usihala, se Lenàrt potlej dolgo časa ni prikazoval na zgornjem gruntu. Če je videl, kako je babica brez stokanja prenašala vodo na glavi iz Vodančinega izvira, ga je vselej pogrelo. Siromak, so mu očitale babičine oči, siromak, ki si hotel predstaviti živo vodo iz grape na breg! Vodo prenašamo kot nekdaj — človek pa ne živi več! Dobro, da je babica umrla ter je čas zabrisal tiste besede, ki si jih je takrat izmislil Kreflov Juža — da zajemajo na llovnatem vrhu iz groba življenje.

Vsega tega sicer Johan Lenàrt ni razprezal, ali usedeno je bilo v njem ter ga trapilo v vročem dnevu, ki je vpil po dežju in ko ga je preganjalo njeno zadiranje še sem z njive. Praznota, ki se je naselila vanj, ga je kar žejala po trohi, s katero bi se zamotil.

»Je že tako!« je vzdihnil ves razjeden in stopil po razpokanih cementnih stopnicah.

Klet je bila zaklenjena!

Takó, pričakujejo ga! Zaprta vrata so ga poživila in prebudila v njem staro kljubovalnost. Sédel je na kletne stopnice in se zarežal zaklenjenim vratom. Potle je segel v notranji telovnikov žep in se znova zarežal; tokrat »svojim« ključem.

»Haha! Johan Lenàrt ni tako preprast, da bi zato napravil vrata v klet, da bi potlej ne mogel več do pijače! Nore babel!«

Hladna klet ga je malce posvežila. Snel je s klina gumijasto cev, jo vtaknil v polovnjak ter pričel vleči... vleči...

Prejle ga je zunaj peklo vroče sonce, preganjale so ga skrbi, da sam ni vedel, kaj mu je manjkalo. Vlekel je šmarnico in požabljal na žalostno pot in klavrno življenje. Dolgo se mu je kuhalo in mu vrelo po glavi, tu notri ga je hladilo, hladilo...

Ko se je zavedel, je sedel med sodi na opornikih. Krčevito je stiskal veliki kozarec, si podpiral vroče čelo ter buljil topo v plesnobo po sodih in na natrte in prazne steklenke. S soncem, ki je pričelo siliti skozi okence, in z vpitjem oračev tam zunaj je lezla vanj zavest, da postaja nepotreben kot zgarano kljuse. Na nasprotni strani stene se mu je popolnoma razločno prikazal mlečar Felicjan s svojo sloko ergo. Možakar se pijano opoteka kraj voza, se oprijema ročic in zamahuje po zgaranem živinčetu. Voz obtiči sredi velike ceste. Felicjan se zadira in cepeta, vendar voza ne premakne. Šele, ko potisnejo voz šolarji, se zgane Šarga in odvleče Felicjana proti domu.

»Ej, Šarga! Kaj bi ti naredila, če bi dojela, kako je z Johanom Lenàrtom, mlinarjem in gruntarjem, ki se enači s tabo? Tebe, Šarga, bodo lepega dne spravili! Bajtarji bodo pokupili tvoje izdelano meso in otroci siromakov se bodo stepli pri osladnem guljažu, ko bodo vlačili tvoje žilave kose po zobeh. Haha!«

On, Johan Lenàrt, on bo pa poginil! Ko ga bodo zakopali, se bo najmlajša, Trezika, cmerila na grobu; za starejše je bil prepričan, da jim ne bo pricmarila niti solza. Ti se bodo stepli za njegovih šestdeset oralov zemlje in ga preklinjali. Pozneje — to se bo godilo šele čez leta, ko ga bodo že zdavnaj zgrizli črvi — bodo kočarji — ti bodo ostali! — razkazovali svoji deci razkosane kose njegove zemlje. »Tudi to je bilo nekdanj mlinarjevo, bila je zemlja Johana Lenàrta! Bôgat je bil, ali zapil se je. Hodil je po babo, ki mu je pobegala in se nazadnje ustrelil! Bogatija mu ni prinesla ...«

Ustrelil!

Ko se je izkrohotal, so mu zalile solze oči. Postavil je kozarec z vinom na razmočena peščena tla, se premaknil in segel v žep. Obrisal se je z rdečkastim robcem.

»Kje si? Te ne bom našel? Zamotal si se, zamotal! Ne skrivaj se mi!«

Stiskal je samokres v rokah, se mu nasmihal in ga božal.

»Jura, ti si se že počil — zavoljo bab! Kuhar, od žalosti si se obesil — teple so te! Kmalu se bomo videli, kmalu bomo za vedno skupaj ... Preklete babe!«

V narasli jezi se mu je spodpletel jezik in misel razlezla. Glava mu je zakinkala, roka z revolverjem povescila.

Vlažna in hladna tla so mu pomalem zjasnila razgreto glavo.

Zganil se je in izbuljil oči: pogled mu je obvisel na raztrganih hlačah.

»Preklete babe!« je predel. »Preklete, preklete, preklete...« Skrčil je pest z revolverjem, zaškripal in mahnil po polovnjaku. Sod je votlo zapel.

»Preklete!« Okrenil se je in se zazrl v prazen sod.

Razklenil je prste, izpustil revolver na tla, pobožal polovnjak.

»Zakaj, čemu le bi te tepel? Siromaček si! Tudi ti bi rad pil, vem! Pa ni kaplje v tebi. Revež!« Zavedel se je. »Babam se zahvali, babam!« Dvignil se je, se zamajal proti sodu in ga objel. Debele solze so mu kapale na razsušene doge.

Potile je z nogu podrsal po tleh in zadel v kozarec.

»Počakaj, žejna duša!«

Prešinila ga je srečna misel. Pripognil se je, dvignil kozarec šmarnice in jo polil po praznem sodu.

»Navleči se, napij, da se ne boš od žeje razlezel!« Zakrohotal se je svojemu velikemu dejanju ter pomodroval: »Smejem se, pa ni smešno! Če bi imel besedo jaz,« mislil je na Johana Lenarta — grčo in potrkal po sodu, »bi bil še danes poln. Tako pa«, zaškripal je, »vrag naj... Ah!«

Šel je od polovnjaka do polovnjaka, trkal po njih in godel:

»Leto se je šele odprlo, pa so brez pijače! Tu je še troha šmarnice, tu jabolčnik. Da bi bili prazni sodi polni«, je upal. »Plesnijo! Uničili bodo te zlate polovnjake. Nihče se ne briga za prazne. A — v jeseni ga bodo pa nadirali: Daj posodo! Moj Bog, ljudje, ali ste božji?«

Natočil si je svetlorumene šmarnice in jo vlil vase. Sesedel se je. Mrzla pijača ga je za trenutek okrepila, vendar pa ga ni prebudila toliko, da bi mu mogle oči preko raztrganih hlač. Tale nezašita nemarnost in smrdljive cunje so ga gnale v obup. Po glavi mu je kuhalo, da so mu možgani obupno tipali, kam bi zadeli z mislijo, da bi jo izpeljali.

Na njivi je poknil Franček z bičem.

»Orjejo, hudiči! Sami orjejo! Brez mene gospodarijo!«

Raztrgane hlače so se mu zlile z oranjem. Zjasnilo se mu je. Misli so se mu sprožile ter si dajale duška v škripanju in preklinjanju.

»Zato, zato smo pa zagazili v klanec, da ni konjev, ki bi nas izvlekli iz ilovice. Baba gospodari, orje, on — gospodar —,

pa hodi z raztrganimi hlačami. Tôle, prav tele raztrgane hlače nas bodo pokopale. Nisem jaz gospodar?»

Tipal je okoli in iskal opore, da bi se zravnal, da bi se pokazal gospodarja. Skrčil je pest, udaril po sodu in zavpil: »Ho-oj! Po meni ne boste orali! Ho-oj!«

Lenàrtov glas je zadonel med kletnimi oboki in splašil piščance okoli vodnjaka, ki so sprhali. Zagledal se je proti zamreženi odprtini.

»Ho — ho — ho!« se je zakrohotal kokošim. »Na, ne bom vas pohrustal, nisem lisjak!«

Ali z norčevanjem si ni pregнал strahu, ki ga je pričel po-malem glodati. Skozi okence se je prikradel šop sončne svetlobe in zarisal na nasprotni steni odsev zamrežene line. Počasi je svetloba spolzela po zidu; razsvetlila je kozarec, da se je natočena šmarnica zlato zableščala v sončnem siju. Vendar si Lenàrtove oči tokrat niso požezele nje — šmarnice, ki ga je po navadi omamljala in dvigala do vélike zavesti, da je gospodar Ilovnatega vrha.

»Žilav si! Še preživel me boš.« Pijane oči so se mu ustavile na kozarcu; motril ga je ter se razživiljal: »Haha, kje so časi?«

Stegnil se je ponj. Noge so mu skliznile po razmočeni ilovici, prevesil se je med prazne sode. Kozarec je zdrknil s polovnjaka. Hotél ga je ujeti, ali bil je že premajav. Za nekaj gluhih trenutkov je otrpnil nad nezgodo. Pomalem se je zavedel.

»Prekleta smola!«

Tako, zdaj ga je pa razbil — kozarec, v katerem mu je dajala piti babica, njena mati, ko je bil še samski. Oh, rajna mati, babica, oni so bili zlata vredna ženska, ž njimi se ni nikoli sporekel. Ona pa jih ni trpela, čeprav so ji bili babica rodna mati. O n a, o n a . . . Bolje stá se razumela z babico kot ž njo.

»Babica, če bi vi vedeli, kaj strašnega se mi je zgodilo, babica, v grobu bi se obrnili! Hu - hu - hu . . .« se je razčmižil. »Ali kaj, vi bi me še razumeli, samo Vaša hčer — ne zamerite mi, saj jo predobro poznate — je vsa pesasta. Babica!« je povzdignil glas. »Pomagajte mi poiskati črepinje! Na vaše zdravje bom pil iz črepinj!«

Zbral je zadnje moči in se obrnil. Spolzel je med polovnjakoma na kolena. Klobuk se mu je pomaknil na teme; hotel si ga je popraviti, pa ni več zmogel. Potle se je vlačil iz zagate; roke so se mu opirale v razmočena tla.

»Prekleta čofodra! V studencu usiha voda, tu — nekaj metrov stran — bom pa utonil!«

Dolgo je brodil po blatu — da je obupal.

»Babica, kar počivajte! Saj je vseeno. Radi črepinj si ne bova trla glave. Če je že vse šlo, naj pobere še to, kdor je prejšnje!« —

Takega — pijanega na mrtve viže in blatnega, je našel sredi kleti Franček.

»Kristus, ata, kaki ste?! Ah!«

Mlinar je stal razkoračen, stiskal krčevito kozarec v roki, ga molel sinu pod nos ter se noro smehljaj, da sin ni vedel, ali njemu ali kozarcu.

»Ni se razbil! Nič ne reci, Franček, še smo! Ne bodo nas!« Nekam preroško je zvišal glas.

Fant je obupaval med vrati.

»Franček, pij!«

»Ah!« je zavzdihnil. »Nisem več žejen!«

»A — nisi v e č žejen? Franček!« ga je posvaril.

»Kaj — Franček!?« mu je oponesel otrok nejevoljen. »Od ranega jutra sem na njivi, zdaj —«

Lenàrt se je pripravljaj, da bi se priklonil do pipe.

»A tako?« je momljaj.

»Ne pijte več!«

Fant se je zagnaj vanj in mu iztrgal kozarec. Storil je prehitro, kar je mislil, da Lenàrt ni imel niti časa, postaviti se v bran. Mirno se je zravnal in ga pogledal. Hotél ga je posvariti — otroka, ki se je spozabil nad očetom! Ali otrok ga je meril s táko sveto jezo, da se mu je samo nasmehnil. Lenàrt ni kópal v gorici — ta otrok je kópal! Obraz se mu je razpotegnil v zvišene očetovske gube.

»Praviš, da ne smem piti! Oral si? Tudi jaz sem vso noč mlel. Natoči mi ti, ki si kópal! Mika me videti, koliko privoščiš očetu.«

Posmihanje je otroka vznejevoljilo.

»Ne norčujte se!«

»Franček?! Ti si Franček! Ne bodi no tak! Le počakaj, boš, že še spregledal! Če Bog dá, da še včakaš mojih let — vsake kaplje ti bo žal, ki si mi jo branil!«

Hotél se mu je približati, v oči so mu že lezle solze, in

mogoče bi mu razgalil, kar ga pije, da niso na dvorišču zavilile plužnice.

Sin je povetil pogled.

»Po mamó sem vam prišel.«

Slišala sta, kako je zaškrtal pesek pod njenimi počasnimi in premišljenimi koraki, in njene trde besede:

»Tilika, spreži!«

Lenàrt se je oprl ob polovnjak in pokimal: Zdaj bova pa plesala!

Sin se je nakremžil; oče mu je namignil, naj ostane miren.

»Tak, za danes ste si nakopali dovolj!«

Ženini koraki so se ustavili pred kletnimi vrati. Sédla je na skrinjo in si oddahnila.

»Franček, prinesi nam vina!«

»Ja«, je vzdihnil fant, da se je mlinar zdrznil.

Potle pa je zaslišal njen prestrašeni glas: »Kaj se je zgodilo?«

Odmaknil se je od polovnjaka — bil je njen — ter se zagledal skozi okence na vodnjak. Tilika se je sklanjala nad vedro in si gasila žejo; njena mlada meča, ki so gledala izpod visoko izpodrečanih kril, so v tem trenutku zvođenela kakor še nikoli nobena. Nekako pomirjeno top je čakal, kaj se bo zgodilo. Kojčev Peter je, preden ga je pobralo, začrtal z ogljem na vodnjak

*Pijmo iz studenca,
živela abstinenca!*

Kar se je zgodilo zatem, tega Johan Lenàrt ni nikoli več klical v spomin. —

Predramila ga je aprilski ploha. Dež mu je hladil oteklo glavo, ki mu je gorela od udarcev. Ležal je na obronku hoste, noge so mu rile v razmočeno ilovico. Skozi naliv je videl pred sabo na ogromni rumeni plahti razmetano gorično kolje, ki je od časa do časa zaplesalo.

»V grapi sem?«

Za njim je raztezal visok hrast rogovilasto vejevje med drevje. Poslonil se je ob njega. Za trenutek je znova vse zaplesalo.

Najprej žena s trdim in užaljenim izrazom obličja in pretrgane besede, ki jih je pljuskala vanj: Garam — ti pa... Prekleti... Step! Kaj te nosi tod? Kdo ti je dal ključé?

Cunja... potlej pa Frančekovo mirjenje, njeno hlipajoče in zariplo jokanje in še stopnice, po katerih se vleče... in ničesar več! Zaman je momljal: Mama, mama, mama... Če misliš, da me je treba ubiti, pa me ubij!

Zagledal se je v hrastove veje. »A — ti si?«

Zdrknil je ob drevesu in ga objel.

»Zakaj se nisem obesil náte takrat, ko sem prvič šel mimo tebe? Vse gorje bi si prihranil!« Butal je z glavo ob skorjo in z gnevom kričal:

»Prekleta zemlja! Prekleta, prekleta, prekleta... Au-au-au!«

Mimo je prišel zidar Gašpar.

»Kaj pa ti, Johan? Kaj počenjaš?«

Lenàrt je potipal po žepu, kjer so napete hlačnice napol jasno odražale revolverjevo obliko.

»Beži, beži! To je za zadnje!«

Gašpar ga je odvedel v svojo ključanjo. Kuhal je žganje, z Lenàrtovim kotlom.

»Pij!« Mlinar je pil in cumal.

»Preklete babel!« »Pusti babe!«

»Tvoja je še mlada.«

»Tudi ti veš, da brez svoje ne moreš živeti!«

»Prav praviš.«

Žganje je počasi cmarilo. Žerjavica je razsvetljevala sključeno mlinarjevo telo.

Nekdo ga je dregnil. Zidar Gašpar.

»Tvoja se je peljala mimo, če mi niso lagale oči! Zunaj je črna tema. Brrr... Zdaj boš pa našel mater doma, posteljo ti bo pogrela.«

Lenàrt je zamahnil.

»Daj še enega!«

Žganje je tako sladko curljalo, svetlikalo se je kakor jutrnja rosa.

ZA ČUDENE OČI

FRANCE BEVK

BILO je neke jeseni. Deževje, ki mi je zaradi dogodka, ki ga bom opisal, še živo pred očmi. Zlivalica ni prenehala dva tedna, le kdaj pa kdaj se je zvedrilo za uro ali dve, kakor da si narava oddiha. Iz grapa so vstajale bele plasti megle in plezale